

Intervju

Intervju koji je direktor Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu dao Islamskim informativnim novinama Preporod, broj 13/1071, 1. jula 2016. godine

IZ NAŠEG STRADANJA IŠLO JE NAŠE UZDIZANJE

Da ovaj razgovor započnemo od vaše konstatacije na Međunarodnoj naučnoj konferenciji u Sarajevu, a u povodu 20 godina od genocida u Srebrenici kada ste izrekli da je genocid nad Bošnjacima u posljednjih 150 godina postao brend ove zemlje. Odišta, postoji li opasnost da se odviše uživimo u ulogu žrtve, što bi dakako bilo kontraproduktivno?

Prije svega želim da zahvalim Redakciji Preporoda što je odlučila da uradi intervju sa mnom i to u ovom bajramskom broju. Godi to bez obzira što lično mislim da mi svi skupa malo više pričamo a manje radimo. I svi mi malo više teoretiziramo a manje koristimo neophodni spoj teorije i prakse. Ili kako bi to rekao Tarik Ramadan: „Moramo biti znalci i Teksta i Konteksta.“

Sada odgovor na Vaše pitanje.

Odmah da kažem da opasnost od uživanja u poziciju žrtve postoji. Ako ste žrtva, onda ste *outsider* – čovjek sa strane, sa poljuljanim ličnim samopouzdanjem. Ono što treba znati je to da Bošnjaci jesu žrtve u pravnom smislu gdje se jasno zna ko je dželat a ko žrtva. Ali ono na čemu ja insistiram u prenošenju pouka nakon genocida nad Bošnjacima je to da Bošnjaci nisu žrtve nego pobjednici. Bošnjaci su preživjeli strašne sekvence jednog i istog „tragičnog nesporazuma“ koji se u pravu zove zločin najvećeg ranga – genocid, a u sociologiji društvena pojava koja ima intenciju ponavljanja – genocid, odnosno trajanje zločina u kontinuitetu sa kraćim ili dužim pauzama. U svim ovim zločinima, u njihovom sukcesivnom ponavljanju, u nepromjenjivosti matrice, u kojoj se svake dvije, tri ili četiri decenije ponovi u dlaku ista strašna priča sa pokoljem civila, silovanjima, pljačkanjima, paljenjem cijelih sela i svaki put se u istoj ulozi pojavi branilac (Bošnjaci) i napadač (Srbi). Takva stoljetna upornost jednih da unište i otmu tuđe, i drugih da se odbrane i sačuvaju svoje, nedvosmisleno ukazuje da je osnova te drame zasnovana na dubokom i suštinskom nesporazumu dobra i zla.

Tragovi tog „nesporazuma“ gledaju nas stoljećima svojim razrogačenim očima na svakom koraku diljem Bosne. Ja sam upotrijebio englesku, ali kod nas udomaćenu riječ, „*brand*“ koja u prijevodu znači upravo to o čemu govorimo, a to je pečat, žig, žigosanje, ostavljanje traga.

O genocidu i zločinima nad Bošnjacima u proteklm vremenima malo smo govorili i pisali. Ima li opravdanja tome?

Naravno da nema opravdanja. Evo uzet ćemo prilike poslije Drugog svjetskog rata u kojem su Bošnjaci procentualno najviše stradali, izuzimajući Jevreje. Skoro pola stoljeća Bošnjaci, a i svi drugi, šutjeli su o tome. Čekali su Vladimira Deđijera da progovori o tome. U borbi za političku, kulturnu i svaku drugu afirmaciju Bošnjaci nisu bili dovoljno politički, ekonomski i svakom drugom pogledu jaki da pitanje genocida izvršenog nad njima u Drugom svjetskom ratu stave na dnevni red relevantnih institucija ili organa. Bila je to strateška greška jedne generacije Bošnjaka koja je, ne treba to zaboraviti, u jednom rigidnom političkom sistemu ipak učinila puno za opstojnost i afirmaciju naroda kojem su pripadali. I

ne samo to, bila je to generacija koja se odlikovala visokom državotvornom svijješću, generacija Bošnjaka koja je zajedno sa Hrvatima, Jevrejima i Srbima učestvovala u antifašističkoj borbi i obnovi državnosti Bosne i Hercegovine. Bosne i Hercegovine koja je kraj Drugog svjetskog rata, zajedno s ostalim demokratskim svijetom, dočekala na strani pobjednika. To su činjenice koje su bile odlučujuće kada se početkom 1992. godine u svjetskim centrima moći odlučivalo o međunarodnom priznanju Bosne i Hercegovine.

Nad činjenicom da se o genocidu nad Bošnjacima u proteklim vremenima nije govorilo niti pisalo ne treba lamentirati danas i pogotovo ne sutra. Treba pravilno izučavati tadašnje društveno-političke prilike i iz tog historijskog konteksta i izvlačiti pouke.

Koliko je u izvršenju zločina vjersko određene imale svoje poticaje?

Mnogi teoretičari tvrde da korijen zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Bosni leži u zloupotrebi i politizaciji vjerske i nacionalne različitosti.

Srpski nacionalisti i izvođači genocida pokazali su na muslimane kao glavni cilj. Oni su pritisnuli heterogenu grupu ljudi sastavljenu od muslimana vjernika, muslimana vjerski nezainteresovanih, muslimana ateista, u jednu vještački homogenu grupu „muslimani u Bosni i Hercegovini“. Zato je primamljivo tvrditi da je vjersko određene vještački ili nasilno korišteno kao jedinstven kriterij u definisanju „muslimanskog“ identiteta.

Zajedničko za Miloševića, Karadžića i hrvatskog predsjednika Tuđmana je da su oni igrali na polarizaciju između Zapada, odnosno Evrope na jednoj strani i islama na drugoj strani. Svi oni su u svojoj retorici upotrebljavali rasprostranjene stereotipe o islamu. Ti stereotipi su se ponavljali bezbroj puta: „musliman jednako je islamski fundamentalista što širi nepoznatu, reakcionarnu i opasnu vjeru unutar evropske kršćanske zone.“

„Velika Srbija“ je jedan dio te zone u čije ime ona ide u špic borbe za njenu zaštitu i čistoću. Jednim dijelom konstruirajući, a jednim dijelom radikalizirajući već postojeću polarizaciju između stereotipa „modernog Zapada“ i stereotipa „tradicionalnog islamskog fundamentalizma“, posebno onog turskog porijekla, srpska nacionalistička propaganda tražila je mjesto na pravoj strani, strani zapadne alijanse. U jednom stereotipu „nas“ protiv „njih“ pravila se slika sadašnje Evrope.

Kako vidite ulogu Srpske pravoslavne crkve u agresiji na BiH?

Srpska pravoslavna crkva bila je drugi centralni ideološki faktor, poslije Srpske akademije nauka i umetnosti, u razvoju srpskog nacionalizma. Bošnjake muslimane smatrali su „defektnim ljudima koji su izdali svoje prave srpske korene“. „Bošnjaci muslimani bit će priznati kao narod i kao ljudi jedino onda kada se vrate ponovo ortodoksnom kršćanstvu.“

Srpska pravoslavna crkva pojavila se kao jedan od osnovnih instrumenata pragmatičnih ciljeva srpskog državnog vodstva. Ona je velikosrpskom programu stalno pružala podršku (u prošlosti i u sadašnjosti).

Kao nijedna kršćanska crkva u Evropi od Trećeg rajha naovamo, Srpska pravoslavna crkva pogazila je osnovne kršćanske principe. Ona je šutjela kad su počinjeni zločini, čak ih i blago-

siljala. Ne reagujući na zloupotrebu svog temeljnog simbola – krsta – Srpska pravoslavna crkva postala je zaštitnikom onih koji su radili to što su radili u njeno ime i u ime pravoslavlja i krsta.

Iza genocida po svim kriterijima stoji država. Agresija je došla sa strane, ona ima svoje idejne tvorce. Neposredni izvršioći će se kad-tad naći pred licem pravde, ali šta sa onim idejnim i intelektualnim? (SANU)

Ne treba živjeti u iluzijama i treba znati da vjerska, akademska i vojna elita u Srbiji intenzivno, ustrajno i sistematski negira stare i priprema nove genocide.

Bili ste na izricanju prvostepene presude ratnom zločincu Radovanu Karadžiću u Haagu. Mi smo to ovdje pratili putem TV. Kakvi su Vaši utisci iz Sudnice?

Od ratnog zločinca Radovana Karadžića bio sam udaljen pet-šest metara. Sat vremena koliko je trajalo čitanje prvostepene presude ja sam samo gledao u tog nesvakidašnjeg zločinca. Dok mu je sudija čitao detalje o svim zločinima, uključujući i zločine genocida, za koje je odgovoran, on je sjedio tako ponosno kao da mu se čita obrazloženje za dodjelu Nobelove nagrade za mir ili nešto slično. Sama ta njegova nenormalna normalnost bila je stravičnija od svih njegovih zločina za koje ga je Sud teretio. Uprkos tome što je bio svjestan opsežnosti zločina koji su mu se stajali na teret, on je odavao utisak zadovoljnog čovjeka. Čovjeka koji je cijeli svoj život posvetio čineći nered i zlo na zemlji. Teško li se onome koji čini nered i zlo na zemlji. I na ovom i na onom svijetu.

Zločini su se ponavljali jer o njima nismo učili. O njima i danas u školama naša djeca ne uče. Šta uraditi da se ova tematika unese u naš obrazovni sistem?

Ako ne ide kroz obrazovni sistem, onda treba ići kroz svakodnevne aktivnosti. O genocidu treba da na svoj način govore i naša književna djela, i djela iz fizike, astronomije, hemije, biologije, filma... Sva i svi na adekvatan i prihvatljiv način koji neće proizvoditi zasićenje tom temom nego je činiti interesantnom i izazovnom za proučavanje! Što bi rekao Alija Isaković „... valja ovaj mentalitet izučiti kompleksno i komparativno...“

Nedavno je obilježen Dan bijelih traka (31. maj) u povodu obilježavanja dana ubijene djece u Prijedoru. Tamošnje srpske vlasti ne daju izgraditi spomen-obilježje ubijenoj djeci, a daju u logoru Trnopolje izgraditi spomenik srpskim borcima. Zar i to nije upozoravajuće?

U teoriji to se zove *blaming the victim* – optuživanje žrtve ili, bolje rečeno, blaženstvo maža

žrtve i prikazivanje dželata kao žrtve. Poenta je da se žrtve slome moralno, psihički i osjećajno prije nego što budu uništene fizički. Sve su to praktične aktivnosti koje je teorijski osmislila vjerska, akademska i vojna elita Srbije negirajući stare i pripremajući nove genocide. Onaj ko misli da su te elite odustale od planova te vrste žive u zabludi.

Institut na čijem ste čelu kontinuirano radi na prikupljanju dokaza i činjenica. Šta je trenutno aktuelno?

Trenutno, u saradnji sa International University of Sarajevo i Bošnjačkim institutom, organizujemo niz naučnih i kulturnih manifestacija koje smo nazvali Mjesec sjećanja na genocid u Srebrenici. Manifestacija je počela 15. juna 2016. godine promocijom knjige *Moj osmijeh je moja osveta* autorice Dževe Avdić, a završit će se promocijom knjige *Rastakanje duše*, autora prof. dr. Gorana Šimića, koja je na programu 8. jula 2016. godine.

Naravno, tu su naše redovne aktivnosti na prikupljanju, dokumentiranju, sistematiziranju i objavljivanju naših naučnih rezultata o počinjenim zločinima u Bosni u periodu 1992-1995, a što u ovom periodu realizujemo kroz 32 aktuelna naučnoistraživačka projekta.

Znam da je svojevremeno bilo govora o Muzeju genocida. Ima li po tom pitanju kakvih informacija?

Muzej genocida treba izgraditi i on će se izgraditi. Do tada treba adekvatno obilježiti sva znamenita mjesta od tabli kako doći do Tunela spasa pa do tabli na ulazima u sve gradove na kojima će stajati informacije o tome koliko je u periodu 1992-1995. u tom mjestu ubijeno nedužnih ljudi. Treba krenuti od Sarajeva, grada koji je preživio najdužu opsadu u novijoj historiji (1479 dana), pa dalje redom.

I nakon 20 godina postoje još neistražene masovne grobnice. Nije li taj proces pomalo usporen?

To je pitanje za Amora Mašovića i Institut za traženje nestalih Bosne i Hercegovine.

Istinu o zločinima trebamo ukazivati međunarodnoj zajednici i uopće svijetu. Oni su na agresiju i na genocid bili poprilično neutralni. Da li su oni svjesni razmjera tih i takvih zločina i osjećaju li svoju odgovornost?

Biti neutralan u situaciji kada jači bez ikakvog razloga tuče slabijeg znači staviti se na stranu napadača. Na svjetskom planu prema pravdi koja se odvijala u Bosni, a koju su gledali

u direktnom TV prijenosu svako je uradio ono što su mu nalogali njegovi interesi a ne moralne obaveze. Nikada ne treba zaboraviti: da nije bilo intervencije zapadne Alijanse, koja se zove NATO, goloruki narod i Armija Republike Bosne i Hercegovine, bez dovoljno naoružanja i municije, ne bi se mogli uspješno suprotstaviti puno nadmoćnijem neprijatelju. Bez intervencije NATO-saveza danas ne bi bilo ni Bosne i Hercegovine, ni Bošnjaka, ni Hrvata na ovom prostoru.

Bergenska vremena su novine koje su redovno izvještavale o dešavanjima na tlu Bosne i Hercegovine u periodu 1992-1995. Kao osoba koja je jedno vrijeme živjela u Norveškoj Vi ste sakupili sve ono što su te novine objavile o Bosni i to privedili i na norveškom i bosanskom. Kako vidite angažman i odnos Norvežana prema istini o zločinima u Bosni i Hercegovini?

Norveška je jedna uređena i organizovana socijalna država. Država smještena na krajnjem sjeveru Evrope koja je primila oko 15.000 prognanika iz Bosne i Hercegovine, a nije morala. Većina od njih danas su situirani ljudi koji imaju svoje kuće, poslove i sve ono što im treba za normalan i lagodan život. Bosanci su najbolje integrirana grupa od 196 grupa iz cijelog svijeta koje žive u Norveškoj. Na životnu scenu već istupa druga generacija Bosanaca u Norveškoj...

Mnogi od nas gledaju na Norvešku kroz Thorvalda Stoltenberga koji zbog svog angažmana u toku agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu u periodu 1992-1995. nije popularan među Bosancima. On jeste Norvežanin, ali je u funkciji mirovnog posrednika učestvovao kao predstavnik svjetske organizacije Ujedinjenih naroda. A politika UN-a prema Bosni je bila takva kakva je bila i njenu najjednostavniju definiciju dao je predsjednik Alija Izetbegović koji je, vraćajući se sa jednog od stotina pregovora u bijelom svijetu u kasnu jesen 1993, rekao sljedeće: „Niko neće za nas skakati u hladnu vodu.“

Ako nekoga zanima detaljan norveški pristup događajima u Bosni u periodu 1992-1995, može o tome čitati u dva toma knjige *Bosna u Bergenskim vremenima* u izdanju Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu na norveškom i na bosanskom jeziku.

Revizija tužbe BiH protiv Srbije i Crne Gore ističe. Vaš komentar?

U ovom trenutku o tome Vam ne mogu govoriti.

Kako nakon bajramskih dana doživljavate godišnjicu Srebrenice?

Srebrenica je najdublja i najteža rana u nizu rana koje Bošnjaci Bosne i Hercegovine nose na svojim tijelima i u svojim dušama. Srebrenica je najbolnije mjesto i podsjećanje na ono kroz šta su Bošnjaci prošli kao narod. Ali, iz našeg stradanja išlo je i naše uzdizanje. Za relativno kratko vrijeme Bošnjaci su prešli put od gluhog doba do informatičke ere. Oni koji budu imali strpljenja da pročitaju ovaj tekst čitat će ga u smiraju bajramskih dana ili kad jedna od bajramskih zora zarudi. Ili u iščekivanju Bajrama.

Zastanimo... Pogledajmo naše bajramske sofe, skupe cigarete koje pripaljujemo, naša nova i čista bajramska odijela, naše uređene kuće i stanove, vile i vikendice. Naše komforne i mirišljive automobile. Našu djecu, unuke... Često sve to, zbog zastora satkanog od naše kritike svega postojećeg, nećemo da vidimo. Predstavljamo sebe kao uspješne, a našu državu definišemo kao totalno neuspješnu. U tome ima neka čudna kontradiktornost oko koje se moramo što prije usaglasiti radeći na sebi i mijenjajući prije svega sebe personalno. Tako ćemo najbolje mijenjati ono čime nismo zadovoljni i ono što se slomismo kritikujući ga.

Nisam nikakav demagog niti sam politički servilan prema bilo kome, ali za kraj želim reći nešto što je veoma važno a što često u ovoj životnoj vrevi i halabuci zaboravljamo. Živimo u miru i slobodi za koju su svoje živote dali naši djedovi, očevi, sinovi, braća, sestre, majke. Njih više od stotinu hiljada samo u posljednjem ratu. I pored svih svojih mahana koje proizlaze, prije svega, iz nehaja, nemara, lijenosti i pasivnosti velikog broja nas, Bosna je zemlja blagostanja. Bosna je zemlja nade. Bosna je naša domovina. A samo u svojoj domovini obični čovjek može živjeti kao kralj!

Razgovarao:

Selman Selhanović